

Brooks, Terrence A. (2004): Keresés a világhálón: hogyan változtatta meg az internet az információkeresést? *Tudományos és Műszaki Tájékoztató*, 5. 213–216.

Komenczi Bertalan (2001): Közös európai oktatás-fejlesztési célkitűzések 2001 tavaszán. *Új Pedagógiai Szemle*, 4. 128–134.

National Forum on Information Literacy. [online] San Jose. 2003. [2003.05.10.] www.infolit.org
Pálvolgyi Mihály (2003): *Keresőnyelvek és fogalomtárak általános, ismeretprezentációs és technológiai tendenciái*. Tanulmány. [online] MEDINFO, Budapest. [2003.05.10.] www.medinfo.hu/forum/palvolgyi-trend.htm

Téglási Ágnes (2003): Egyetem és könyvtár – OECD IMHE szeminárium Párizsban. *Magyar Felsőoktatás*,

9. 10–12., és a Felsőoktatási könyvtárak fejlesztési irányai. *Tudományos és Műszaki Tájékoztató*, 9–10. 382–385.

Varga Katalin (1992): ERIC adatbázis az OPKM-ben *Iskolakultúra*, 5. 88.

Balla Mária

főiskolai adjunktus,

Könyvtár Tanszék, Csokonai Vitéz

Mihály Pedagógiai Főiskola Kar,

Kaposvári Egyetem,

Kaposvár

Az etikatanítás helyzete a tankönyvek tükrében

Az etikaoktatás – a NAT és a kerettantervi szabályozás bevezetésével – hosszú évtizedek után végre az alap- és a középfokú képzés integráns részévé vált.

Ismeretes, hogy a rendszerváltás előtt, az állami iskolákban nem volt tantárgyi keretek között etika oktatás. Az úgynévezett szocialista erkölcsi nevelés elsősorban az osztályfőnöki órák, másrészt tantárgyi integráció keretében valósult meg. Ebben az időszakban a felekezeti iskolák az adott vallás hit- és erkölctanát oktatták. Már a rendszerváltás előtt az 1980-as évek elején egyes alternatív pedagógiai program szerint működő iskolákban (ÉKP) megjelent az embertani alapozású etikatanítás. A rendszerváltás után egyre markánsabban jelentkezett az igény – szülők, diákok, pedagógusok részéről –, hogy az erkölcsi nevelésnek, az embertan, etika oktatásának az iskolai képzés szerves részévé kell válnia.

A tantervi szabályozás és az etikatanítás

A Nemzeti Alaptanterv, amely a tartalmi-tantervi szabályozás legmagasabb szintű dokumentuma, az 'Ember és társadalom' fő műveltségterületen belül meghatározza többek közt az embertan, etika

tanításának általános céljait, a közvetlen műveltség fő területeit és fejlesztési feladatait, ezáltal az embertani alapozású etika tanítása az iskolában elsajátítandó műveltség részévé vált. A tartalmi-tantervi szabályozás második szintjén a NAT szellemiségét tükröző, de annál részletesebb útmutatást nyújtó kerettantervek már a maguk konkrétságában határozták meg a 7. és 11. évfolyamon az emberismeret, etika tantervek fejlesztési céljait, követelményeit, témaköreit, tananyagtartalmait, tanulói tevékenységeit, időkereteit és taneszközöket. A tartalmi-tantervi szabályozás harmadik szintjén az iskolák helyi tanterveibe beépítették az etikát. Dönthettek arról, hogy önálló tantárgyként vagy más műveltségterületekbe integrálva tanítják e fontos műveltségelemet. A tartalmi szabályozást a NAT 1, a Kerettanterv és a NAT 2 úgy valósítja meg, hogy az „egységesítést szolgáló közös alapra az iskolák, a pedagógusok, a tanulók sokféle differenciált tevékenysége épül, mely elősegíti a tanulók énképének, önismeretének a gazdagodását (...) kialakítja bennük az alapvető erkölcsi, etikai normák iránti fogékonysá-

got, (...) ezáltal elősegíti a tanulók világ-szemléletének formálását”.

A NAT 2-ben kiemelt – közös – fejlesztési követelményként szerepelnek az alábbi értékek: humanizmus, demokratizmus, szolidaritás, tolerancia, globális problémák, nyitottság, harmonikus élet, pozitív beállítódás. Az emberismeret, etika betekintést nyújt az ember másokhoz és önmagához, a társadalomhoz és a természethez fűződő szellemi kapcsolatainak világába. Segít tudatosítani az ember sorsától elválaszthatatlan értékilemmákat, megismeretet az erkölcsi vitákban használatos érvelési módokkal, fejleszti az önálló tájékozódáshoz, felelős döntéshez, a mások álláspontjának megértéséhez szükséges attitűdöket és képességeket. Az etikatanításban a fejlesztés kiemelt területei: a személyiség és az emberi jogok tiszteletére nevelés, nemzeti identitás, szociális érzékenység, az életkornak megfelelő társadalmi problémák iránti nyitottság, a környezetért érzett felelősség, más kultúrák megismerése és elfogadása, a humánus értékeket védő magatartás fejlesztése, a demokratikus intézményrendszer használatához szükséges ismeretek és képességek kialakítása.

Mindhárom dokumentumból egyértelműen kitűnik, hogy a ma magát korszerűnek valló iskola helyi pedagógiai programjában meg kell jelennie az emberismeret alapozású etikának. A rendszerváltás után a törvényi szabályozás erősödésével – a kétségtelenül örömteli változások mellett, ezzel párhuzamosan – megjelentek az etikatanítás szakmetodikájának gondolatai, hiszen az elmúlt évtizedekben ilyen jellegű képzés elenyészően kevés világi iskolában folyt. Több évtizedes szünet után az újra éledező etikatanítás erősítése érdekében az Oktatási Minisztérium 2000-ben életre hívott egy etikai szakbizottságot, melynek feladata volt többek között az etikaoktatás helyzetének végiggondolása, a kerettantervi fejlesztés irányainak kijelölése. Tájékoztatás céljából a szakmai grémium összeállított egy 116 tételes etika ajánló annotált bibliográfiát, amely a taneszközpiacon lévő legfontosabb tanári és tanulói segédleteket dokumentálta. E fontos dokumentumot

az OM minden iskolához eljuttatta. Az Iskolafejlesztési Közalapítvány támogatásával, 2001-ben létrejött egy innovációs etikai műhely, amely országos fórumot biztosított az etikaoktatás elméleti és gyakorlati kérdéseinek megvitatására. A műhely tagjai projekteket, pedagógiai naplókat és sokszínű etikai feladatlapokat készítettek az országos feladatbank részére.

Az elmúlt években hazánkban elsőként a Veszprémi Egyetemen és más főiskolákon is megindult az etika oktatása és tanárképzése. Az etikaoktatás erősítése érdekében kívánatos lenne az etikatanárok egyesületének létrehozása és országos szakmai fórum összehívása. A felsőfokú képző intézmények égisze alatt rendszeressé kellene tenni szakmai napok, tájékoztatók, bemutató foglalkozások, szaktanácsadás és konzultációk biztosítását a gyakorló tanárok részére. Fontos lenne például az iskolai feladatok ellátására szolgáló referencia-műhelyek létrehozása.

A hatékony etikatanítás egyik kardinális kérdése – többek között – a korszerű taneszköz. Jelenleg a honi taneszköz-piacon viszonylag kellő mennyiségű és elfogadható minőségű tankönyv áll a pedagógusok rendelkezésére. Kívánatos, hogy az emberismeretet, etikát tanító tanárok naprakész ismeretekkel rendelkezzenek a taneszköz piac választékáról. Tudjanak érdemben dönteni arról, hogy az adott intézmény arculatához, helyi pedagógiai programjához melyik tankönyv a legmegfelelőbb. A tankönyvválasztás akkor hiteles, ha a helyi sajátosságok figyelembevételén túl tisztában vagyunk a korszerű tankönyv legalapvetőbb kritériumaival.

Nevezetesen, értékrendje feleljen meg:

- tudományos szakmai követelményeknek (hitelesség, objektivitás, pluralitás, nyitottság, komplexitás, multiperspektivitás);
- hatékony pedagógiai, didaktikai, életkor-pszichológiai szempontoknak (transzformáció, motiváció, érdekesség, érthetőség, képességfejlesztés, munkáltatás, probléma-centrikusság stb.);
- nyomdatechnikai, kivitelezési elvárásoknak (esztétikum, tipográfiailag jól el-

különíthető szövegrészek, kiemelések, ábrák, illusztrációk).

Az alap- és középfokú etikatanítás fontosabb tankönyvei

A mindennapi pedagógiai praxis oldaláról megközelítve, a teljesség igénye nélkül elsősorban azokat a fontosabb etika tankönyveket kívánja e tanulmány bemutatni, melyek az elmúlt másfél évtizedben jelentek meg a tankönyvpiacra és – néhány kivételtől eltekintve – állami fenntartású intézmények számára készültek. A pontosítás kedvéért – terjedelmi okokból – nem vizsgáljuk az alapozó etikai munkákat, tantárgypedagógiai programokat, szaketikákat, szöveggyűjteményeket, továbbá a felekezeti hittankönyveket. Amennyiben a bemutatott tankönyvhöz szöveggyűjtemény vagy munkafüzet tartozik, utalásszerűen jelezzük. Az általános és középiskolai oktatás számára készült tankönyvek közül is csak azokkal foglalkozunk, melyek a tantervi követelmények ismeretanyagához igazodnak és e követelmények jelentős részét lefedik.

*

A rendszerváltás után megjelent etika-tankönyvek közül az elsők között említhetjük az „Erkölcstanai vázlatok: Tankönyvpótló jegyzet az általános iskolák felső tagozatosai, a középiskolák tanárai és 1–4. osztályos tanulói számára” (összeáll. és szerk. Szabó Pál Tivadar, Ikva, Budapest, 1994). A könyv 10–18 éves korosztály számára készült. Műveltséganyaga antropológiai bevezetéssel kezdődik, majd a legfontosabb etikai fogalmak bemutatása után a mindennapok erkölcsstanával foglalkozik, végezetül a bajba jutott emberrel kapcsolatos morális követelményeket veszi számba. A tankönyv eszmeisége elsősorban a görög-zsidó-keresztény kultúrára, valamint a keresztény (azon belül is a katolikus) hitre épül. A vázlatosan kifejtett elméleti témákat a gyakorlati élet vonatkozásaiban is vizsgálja. A könyv inkább vezérfonal, problémafelvető és gondolatébresztő olvasókönyv, mintsem tankönyv. Az

egy-egy témaköröket idézetek vezetnek be, majd a tananyag kifejtése következik. A fontosabb etikai fogalmakat és összefüggéseket a szöveg dőlt betűs szedéssel kiemeli. Az egyes témaköröket rövid összefoglalás zárja. A tankönyv az alapvető erkölcsi fogalmakat és összefüggéseket világosan és közérthetően fejti ki. Feldolgozási módként elsősorban beszélgetést és vitát ajánl. Az egyes témák végén lévő kérdések és feladatok elsősorban a konkrét tananyagra irányulnak, másrészt irodalmi, történelmi, művelődéstörténeti és életből vett példákra vonatkoznak. A tankönyv szerkezeti felépítése tanár- és ismeretcentrikus, metodikailag a klasszikus pedagógia értékvilágára épít. Kevés a konkrét élethelyzetek feldolgozására épülő, önreflexióra, kreativitásra készítő feladat. A könyv végén lévő név- és szómagyarázat, valamint bibliográfia hatékonyan segíti a műveltséganyag feldolgozását.

A tankönyv, néhány kisebb hiányt leszámítva, a kerettantervi követelmények nagy részét felöleli. Humanista értékrendű, ismeretanyaga hiteles, szemléletileg kevésbé nyitott, kellőképpen tematizált. Didaktikai, életkor-pszichológiai szempontból a tankönyv nagy feladat elé állítja a gyakorló pedagógust, mivel általános iskolai és gimnazista korosztályát azonos típusú kérdésekkel és feladatokkal próbálja motiválni. A könyvben nincsenek képek, ábrák, illusztrációk, ez nagymértékben megnehezíti – különösen ha általános iskolában használják – az ismeretanyag hatékony feldolgozását. Esztétikai, nyomdatechnikai kivitelezése egyhangú, szürke. Az egyes információegységek tipográfiai kiemelése, elrendezése, a betűtípusok megválasztása nem igazán didaktikus, esetenként szakszerűtlen, a tanulók számára nehezen követhető. A tankönyv kisebb hiányosságai ellenére a rendszerváltás után nagy szolgálatot tett az etikaoktatás megalapozásában. A tankönyvhöz forrásgyűjtemény is tartozik. (Szöveggyűjtemény az Erkölcstanai vázlatok című tankönyvpótló jegyzethez. Szerk. és vál: Szabó Pál Tivadar. Paginárium, Budapest, 1997.) Szerkesztésében és tartalmában a szöveggyűjtemény a tan-

könyvhöz igazodik. A szemelvények szerzői az ókortól napjainkig sorjáznak: filozófusok, teológusok, humanista gondolkodók, pszichológusok. A tankönyvhöz négy kötetes munkafüzet is készült, azzal a szándékkal, hogy „elérhető közelségbe hozza a különböző etikai kategóriák tartalmát és értékvilágát az általános iskolás korú gyermekek számára”.

*

Szintén a rendszerváltás fontos erkölcsismereti könyvei között tartjuk számon a „Lelki egészségtan 1–6. füzet. Kalauz erkölcsstanhoz 8–14 éveseknek” című sorozatot; Honfi, Budapest. 1991–1994. A füzetek összeállítói: Zsáros Lajosné, H. Nagy Valéria, Polinger Mária, Szabó Judit. Műveltséganyaga az általános iskolai osztályfőnöki órák etikai témaköreit dolgozza fel, az alábbiak szerint: a szeretetről, Én és a világ, a jellem értékei és hibái, az értelmes élet a küszöbön, az életutak. Nem klasszikus értelemben vett tankönyv – annak ellenére, hogy az MKM iskolai tankönyvvé

nyilvánította –, hanem inkább többdimenziós megközelítésű szerkesztett szöveggyűjtemény, kérdésekkel és feladatokkal kombinálva. A NAT követelményeihez csak részben igazodik, ennek egyszerű az oka, a sorozat megjelenésekor még nem hirdették ki a tantervet. Szerkezeti felépítése, gondolati koncepciója – néhány kisebb eltérést leszámítva – nagyjából egységes képet mutat. Apróbb szerkezeti eltérés például, hogy nem minden kötetben van „Jegyezd meg!” bölcsesség, továbbá bekeretezett, a szerzők által fontosnak tartott ismeretanyag. A bekeretezett – kiemelésre – szánt részek általában tényszerű „kinyilat-

koztatásokat” tartalmaznak. A különböző etikai fogalmak, kategóriák túlságosan leegyszerűsített, definíciószerű bemutatása néha egyoldalúnak, máskor kioktató jellegűnek tűnik.

Erénye a sorozatnak, hogy különböző korokból vett irodalmi, történelmi és művészeti példák, szemelvények, versek, továbbá műalkotások és táblázatok bemutatásával plasztikusabbá és befogadhatóbbá teszi a közvetíteni kívánt erkölcsi értékeket. A feldolgozott ismeretanyag hiteles, humánus és többdimenziós megközelítésű. A témakörökhöz vitaindító beszélgetések, szóbeli beszámolók, írásbeli feladatok, önálló kutató-gyűjtő munkák és szerepjátékok kapcsolódnak. A bűvárkodáshoz és a megszerzett információk bővítéséhez sajnos nem ajánl konkrét forrásokat a sorozat (könyvek, zenei anyag, modern információhordozók stb.) Pedagógiai, életkor-pszichológiai szempontból nem szerencsés, hogy az egyes forrásrészletek túlságosan hosszúak (néha másfél oldal a terjedelmük). A forrásrészletek feldolgozási módszere

klasszikus szövegértelmezési kérdések láncolatára épít. A sokszínű erkölcsi értékvilág és bonyolult erkölcsi élethelyzetek, dilemmák hiteles interpretálása e módszernél komplexebb megközelítést igényelne. Az alkalmazott metodika túlságosan tanárközpontú, ismeretcentrikus és visszakerdező. Az etika tanításakor előtérbe kerülnek a kreativitásra, önreflexióra és interaktivitásra épülő beszélgetések, viták, érvelések és csoportfeladatok. Hasznosabb lett volna, ha a dialógus módszerére épülő típusfeladatokból bátrabban merítettek volna.

Metodikai szempontból problémát jelent a gyakorló tanárnak az egyes szemel-

vények bemutatásakor a tér-idő koordinációja. Előfordul, hogy a különböző témakörökhöz kiválasztott szemelvények (vers, regény, vagy forrásrészlet) a történelmi térben és időben gyakran túlságosan távol esnek egymástól. Például: a 4. kötet 13–15. oldalán lévő „Napirend” c. rész első szemelvénye az idő legyőzéséről szól napjainkban, a második szemelvény visszatér a múltba (*Marcus Aurelius* vallomásaiból idéz), majd ismét a jelen következik (jövőnk záloga a ma munkája), újra vissza (*Marcus Aurelius*hoz), aztán a következő rész ismét a jelenről (*Kassák Lajos*ról) szól! Egy oldalon kétezer évet ugrál ide-oda a tankönyv írója. Ne feledjük, 11 éves tanulókról van szó! Esztétikai, nyomda-technikai szempontból több kisebb következetlenség fedezhető fel a tankönyvekben: például a tartalomjegyzék az egyik kötetben elől, a másikban hátul van. A fejezetek taxonomizációja legtöbbször hiányzik, a képek nyomdai kivitelezése gyenge színvonalú, a szedéstűkőr tipográfiai arculata (betű méret, vastagság, típus, kiemelések stb.) egysíkú. A kérdések beleolvadnak a szövegtestbe. Kisebb hiányosságai ellenére a sorozat igen népszerű és rendkívül hasznos volt az általános és a középiskolákban egyaránt. A mai fiatalok zöme e füzetek által közvetített értékek alapján ismerte meg saját testi, lelki, mentális jellemzőit, az etika alapjait.

*

A társadalomismeret sorozatban megjelent „Erkölcsi esettanulmányok” (AGK Kiadó, Budapest, 1999) című tankönyv, *Lányi András* és *Jakab György* munkája első sorban középiskolás diákoknak készült. Élethelyzetek és irodalmi példák elemzéséből bontja ki az emberi együttélés alapvető erkölcsi normáit és dilemmáit. A szerzőpáros olyan példákkal szembesít, amelyekkel az olvasók már a mindennapi életben találkoztak. A tankönyv az alábbi fejezetekre épül: A beavatás, Én és Te, Én és Mi, Mi és Ők. Szerkezeti felépítése világos, korszerű, a bemutatott műveltséganyag komplex, az irodalom, a történelem, a vallás, a filozófia, a gazdaság, a politika,

a pszichológia, a szociológia és az ökológia oldaláról közelíti meg a vizsgált kérdéseket. Minden esettanulmány előtt néhány mondatban összefoglalja az adott téma főbb gondolatait, majd a bemutatott szemelvények, történések, élethelyzetek után közösen vagy egyénileg feldolgozható kérdések, feladatok, kutató és gyűjtőmunkák segítik a megismerést és a befogadást. A könyv hitelesen, sokszínűen mutatja be az erkölcsi dilemmák, élethelyzetek megítélésének különféle lehetőségeit, és a követendő magatartásformák széles, konszenzusra épülő rendszerét kínálja a tanulóknak, különös tekintettel a környezeti tudatosság szempontjaira.

A könyv egyik nagy erénye, hogy más felfogások, vélemények iránt nyitott, toleráns értelmezésre törekszik, humanista, plurális és „értéksemleges” szemléletű. A tanulókat önálló véleményformálásra és állásfoglalásra készíti. Az ismeretanyag feldolgozása problémaközpontú és dialogikus, gyakorlati feladatsorokat és világos fogalommagyarázatokat és személyes hangvételű, esszéisztikus részleteket tartalmaz. A feladatok alkalmasak az önkontroll fejlesztésére, eltérő vélemények ütköztetésére, beszélgetésre és vitákra. Az irodalmi, művészeti, történelmi, társadalmi, szociológiai példák a tanulók tájékozottságát segítik, továbbá önálló tanulásra és információszerezésre ösztönöznek. A könyv centrálisan kezeli az egyetemes emberi jogokat és kiemelt teret szentel az ökológiának.

A tankönyv illeszkedik a középiskolai diákok életkori sajátosságaihoz, problémaközpontú megközelítése miatt általában az érdeklődőbb, érettebb tanulók számára ajánlott. A könyv nyelvezete, szerkesztésmódja és többdimenziós megközelítése miatt elsősorban a korszerű – problémaorientált – metodika iránt fogékony, e területen járatos pedagógusnak és tanulóknak jelentélményszerű interpretációt. Hagyományos – ismeret- és tanárközpontú –, konzervatív értékvilágú pedagógián nevelkedett tanárnak és diáknak kevésbé ajánlott (természetesen ez nem a tankönyv hibája!). Szinte minden kerettantervi követel-

ményből merít, de teljesen nem öleli fel azokat. Oktatás- és iskolaszervezési szempontokhoz igazodik (időkerete: heti: 1, évi: 37 óra). A tankönyv tartalmi és gondolati gazdagsága, továbbá az egyes témák sokdimenziós megközelítése miatt a rendelkezésre álló időkeret az igényes feldolgozáshoz kevésnek tűnik. A taneszköz didaktikai erénye, hogy a tanár és a diák egyenrangú együttműködésére épít.

A könyv esztétikai, nyomdatechnikai megítélése rendkívül eltérő. A tanulók egy része nem tud mit kezdeni a múlt homályába vesző archív fotókkal. Az eredeti barna kópiák a mai fiatalok számára kicsit idegenül hatnak, jobb esetben némelyik kép humoros, ironikus reakciót vált ki belőlük. A vizualitás iránt fogékonyabb tanulók elenyésző hányada ismeri fel az egyes képek erkölcsi, etikai tartalmának nagyszerűségét és – esetenként – egy letűnt világ éthosát. Némely tanárban, tanulóban, a múlt fátyolán át „megszépülő,” szomorúságot, fájdalmat, humort sugalló nosztalgikus képek azt az illúziót kelthetik, mintha a múlt világa erkölcsösebb lett volna, mint a mienk! A tankönyv egyetlen gyenge pontja az egysíkú nyomdatechnikai kivitelezés. Zavaró, hogy az eltérő didaktikai funkciót betöltő szövegeket ugyanazzal a barna színnel emeli ki vagy jeleníti meg (fotók, szemelvények árnyékolása, fejezetcímek vastagítása, szövegrészek elkülönítése, lábjegyzetek). Nem érvényesül mindig következetesen a különböző idézetek, források, visszaemlékezések jelölése (szín, tipográfia, árnyékolás). Időigényes tanári munkával dolgozható csak fel az olyan szerkesztett szövegkörnyezet, mint amilyen a 33–34. vagy a 39–43. oldalakon található. Ezek az oldalak tipográfiailag zavaróak, még akkor is, ha a tanár érti a szöveg logikáját. A tanulóknak nehéz kibogozni ebből a „sokszínűségéből”, hogy melyik a saját szöveg, a vélemény, melyik az idézet, a történes vagy a kérdés.

*

Séra László: „Erkölcsi ítéletalkotás, érzelmek és viselkedés. Tankönyv a gimnáziumok 10–11. osztálya számára”. (Comenius Bt., Pécs, 2000.) A szerző a 16–17 éves korosztályt célozza meg. A könyv szerkezeti felépítése, tartalma és nevelési célkitűzése elsősorban az információszerezésre helyezi a hangsúlyt. Két részből és tíz fejezetből áll. Az első rész, morálfilozófiai síkon kibontott helyes magatartásformák hogyanjára keresi a választ visszanyúlva egészen az ókor világáig. A második rész az erkölcsi ítéletalkotással, az érzelmekkel és a viselkedéssel kapcsolatos kérdéseket veszi számba. A könyv utolsó fejezete az erkölcsi nevelés gyakorlati kérdéseiről szól. A könyv struktúrájában az egyes témák sorrendisége némely esetben vitatható. A fejezetek mindegyike a témához illő idézettel kezdődik, majd továbbgondolásra, esetenként önálló munkára serkentő ismeretcentrikus tényközlés következik. A fejezetek végén kulcsfogalmak jegyzéke található, a témánként leírt tájékoztató irodalom elolvasására, önművelésre ösztönöz. Néha túl sok és felesleges adathalmazt, tényinformációt közöl a szerző, melynek feldolgozásához igazán nem adja meg a módszertani megoldó kulcsokat.

A szerző által preferált etikai célkitűzés és a tankönyv pedagógiai, didaktikai elképzelése között ellentmondás tapasztalható. A megcélzott korosztály számára a könyv nyelvezete nagyon nehéz, alig emészthető, az egyes témakörök ismeretanyaga túlszűfolt, gyakran felesleges és bonyolult fogalmakkal tarkított. Esetenként túlságosan is énközpontú véleményeket közöl, a „kollektív bölcsesség” kicsit elsikkad. Elméletek, nézetek ismertetése középiskolai szinten talán felesleges. A hétköznapi élethez, a tanulók életkori sajátosságaihoz jobban illő szemelvények, hivatkozások és esettanulmányok sokkal hatékonyabban szolgálták volna a tanulók érzelmi-akarati-cselekvési motivációit, mint a nehéz, elvont szöveg- és adathalmaz. A tankönyv egyoldalú tényközlő, ismeretcentrikus műveltséganyaga nem igazán segíti elő az élekor pedagógiai szempontok érvényesülését, a motivációt, a tanulói érdeklődés felkeltését, az önálló véleménykifejtést, a vitát, a beszélgetést és

140

a kreatív gondolkodást A tananyag feldolgozása nagy erőfeszítést kíván tanártól és diáktól egyaránt. A kerettantervi követelményeket csak részben fedi le. A korosztályt komolyan érdeklő és érintő fontos etikai kérdésekre (például a szexualitás, a magzatvédelem, a szenvedélybetegségek) sajnálatos módon nem tér ki a szerző.

*

Bóna Gézáné Maksay Mária: „Ember- és társadalomismeret, etika az általános iskolák 7. osztálya számára”. (OKKER, Budapest, 2002.) A tankönyv a kerettanterv műveltséganyagára épül és az alábbi főbb fejezetekre tagolódik: emberi sajátosságainkról, önmagunkról, társainkról, emberi életünkről. A négy fejezet 35 beszélgetést tartalmaz, heti egy óra időkeretben tervezve. A beszélgetések arra a filozófiai gondolatra keresik a választ, hogy hogyan kerültünk ebbe a világba, itthon vagyunk-e ebben a világban, miénk-e ez a világ? A tankönyv szerkezeti felépítése didaktikus, jól áttekinthető, a tanulók életkori sajátosságaihoz igazított. Egy-egy beszélgetés (óra) anyaga az adott témára való ráhangolással kezdődik (bölcesség, szépirodalmi idézet), melyek érzelmi-kognitív bevezetőül szolgálnak a beszélgetésekhez. Ezt követik a témához kapcsolódó – keretbe foglalt és kiemelt – kulcsfogalmak. A szemelvények feldolgozását segítik a „beszéljünk meg” kérdések, melyek részben a szövegre, részben a tanulók mindennapi életéből vett tapasztalataira vonatkoznak. Az elméleti háttér a szerzők rövid összegző megállapításait tartalmazza.

A különböző terjedelmű irodalmi, filozófiai, pszichológiai, szociológiai és művészeti témájú szövegrészeket, idézett források némelyike túl hosszú, ezért érdemi feldolgozásuk a tankönyvi metodika szerint egy órán nem mindig lehetséges. A forrásokat úgy válogatták a szerzők, hogy a közvetíteni kívánt etikai tartalmak a tanulók számára erkölcsi, érzelmi és esztétikai töltést közvetítsenek. Az egyes beszélgetések végét egyéni (individualizált) feladatok, munkaformák (gyűjtés, beszámoló, megfigyelés stb.) zárják. Metodikailag

célszerűbb lett volna – ennek a korosztálynak – több szerepjátékot, dramatizálást és önismereti feladatot beiktatni, hiszen nem az ismeretanyag-elsajátítás az elsődleges cél, sokkal inkább a helyes életvezetési attitűdök kialakítása. A tankönyv iskolaszervezési szempontokhoz igazodik, de csak az osztályfőnöki órák nem elégségesek a műveltséganyag feldolgozásához. A tankönyvben túl soknak tűnik a szöveg és kevés az illusztráció, ráadásul a képeket a fejezetek elején sűrítve (halmozva) helyezik el, ezáltal a didaktikai funkciójuk kevésbé hatékony, mivel nem a megfelelő helyen vannak. Az idézett szemelvények némelyike nem igazán a korosztálynak való. Szerencsésebb lett volna a korosztályt jobban érdeklő ifjúsági regényekből, elbeszélésekből, élethelyzetekből, írásokból és filmrészletekből meríteni. A könyv inkább a hagyományos pedagógia elemeit preferálja. Nyomdatechnikai kivitelezése kisebb hibáktól eltekintve jónak mondható. A tanulóknak szánt feladatokat, kérdéseket a jobb áttekinthetőség végett két árnyékolással kiemeli. Zavaró, hogy a szemelvények és a tájékoztató jellegű szövegek betűmérete azonos. A kiadványhoz tanári kézikönyv is tartozik, mely az egyes témakörök elméleti háttérét és a tanári feladatokat hivatott mélyebben megvilágítani. A kézikönyv a pedagógusoknak a felkészüléshez szak- és szépirodalmi forrásokat, a tanulóknak az egyes témakörökhöz olvasnivalót ajánl. Hasonló szerkezeti felépítésű és pedagógiai értékvilágú a szerző 11. évfolyam számára készült tankönyve!

*

A „Gondolkodás és viselkedés” című, ötkötetes etikatankönyv-sorozat, az általános iskola alsó tagozatától az érettségig bezáróan segíti a diákokat a helyes erkölcsi magatartás kialakításában. A katolikus *Bokor*-mozgalomhoz tartozó szerzők célja, hogy „segítséget nyújtsanak az ifjú olvasóknak az erkölcsi döntéshelyzetekben való eligazodáshoz: ismerjék meg a tényeket, különböző véleményeket, azokat összevetve alkossák meg saját meggyőződésüket és értékrendjüket.” A sorozat harmadik köte-

te: *Mészáros András*: 'Etika 13–14 éveseknek' (Flaccus, Budapest, 2000). A terjedelmében túlméretezett tankönyv 14 témakört dolgoz fel. A feldolgozásra szánt tananyagot sokdimenziós megközelítésben mutatja be (szemelvények, idézetek, olvasmányrészletek, helyzetképek, eseményleírások, tudományos szövegek stb.). A témakörök végén közösen vagy egyénileg feldolgozható gondolkodtató kérdések, feladatok (önálló gyűjtések, esetelemzések, játékok) és illemszabályok találhatóak. A tankönyv eszmeisége a belátáson alapuló, közösen megtalált helyes válaszokra épít.

Az egyes témakörök hatékony feldolgozását zavarja a túlburjánzó fekete-fehér képanyag (fotó, rajz, ábra, kép, táblázat, karikatúra). A megcélzott korosztály megnyerésére tett kísérlet és a túlzásba vitt szemléletességre való törekvés a tankönyv funkcióját illetően a „sokat marok, keveset kap” didaktikai csapdájába esik. Mondanivalóját hitelesen, tudományos tényekkel alátámasztva, komplex megközelítésben próbálja megvilágítani, sajnos a tudományos ismeretanyag túlságosan részletező bemutatása a túldimenzionáltság kellemetlen érzését kelti. A tankönyv kérdései többnyire a tanulói válaszokra és kevésbé a véleményükre kíváncsiak, ezért sérül a motiváció és az önállóság. A részletességre törekvés, a sokféle adat, ábra, táblázat, kimutatás habzsolása a tanulók számára esetenként kusza és követhetetlen. A felsorolt problémák miatt a könyv szerkezete túl laza és nehezen áttekinthető. A túlzásba vitt sokszínűségből nehezen körvonalazódnak az igazán fontos fogalmak, értelmezések, összefüggések. Oktatásszervezési szempontokhoz is nehezen igazítható a tankönyv.

Ahány szerző, annyiféle megközelítésben értelmezi a korszerű tankönyv dimenzióit. Természetesen nagyon fontos a hatékony pedagógiai alapozású, toleráns, plurális és humánus értékvilágú taneszköz, de ennél is fontosabb a profi pedagógiai praxissal rendelkező etikatanár, aki a különböző színvonalú tankönyvek hiányosságait presztízsével, individuálpedagógiai attitűdjével és hiteles éthoszával korrigálni tudja.

A témákra bontott terjengős tananyagot, heti egy órában, csak erősen válogatva lehet feldolgozni, osztályfőnöki órák keretében vagy integrált formában a szűk időkeretek miatt még nehezebb. A keretantervi követelményekhez is egyedien igazodik, mivel egészen más felosztásban tárgyalja az ismeretanyagot, ezért a pedagógusnak a beazonosítás nehézségeibe ütközik. Nincsen a tankönyvben az egyes témakörökhöz kapcsolódó ajánlott irodalom (könyv, film, zenei anyag stb.). Nyomdatechnikai kivitelezési szempontból sok kívánnivalót hagy maga után a kiadvány. Az egyes témakörök nem kellőképpen tagoltak, a szedéstükör zsúfolt, az idézett források, szemelvények kiemelése

ebben a formában nem szerencsés. Árnyékolással vagy markánsabban eltérő betűtípussal kellett volna a megfelelő részeket szedni.

*

Bánhegyi Ferenc
– *Harmatos Áronné*
– *Molnár Katalin*:
'Etika 13–14 évesek számára'. (Apáczai, Celldömölk, 2003). Az általános iskola 7–8. osztályai szá-

mára készült tankönyv elsősorban a hétköznapi élet oldaláról közelíti meg a családot, az iskola és az emberi kapcsolatok világát. A tankönyv szerkezeti felépítése világos, jól áttekinthető, a nyelvezete a tanulók számára is élvezhető, terjedelme mértéktartó. A könyv három fő témakörben és 32 témában (órában) tárgyalja a műveltséganyagot (az emberi természet, egyén és személyiség, társas kapcsolatok). A témakörök végén rövid összefoglalások találhatóak. Az egyes témák közül a 18 legfontosabb kérdéskört sárga színnel emeli ki azoknak az osztályoknak, amelyek csak évi 18 órában tanulják az etikát. A szerzők az egyes ismeretkörök bemutatásakor minden témához olyan tárgyalási alternatív-

vát kínálnak, mely többirányú feldolgozási lehetőséget nyújt tanárnak, diáknak egyaránt. Az egyes témákat továbbgondolásra nyitva hagyják, nem adnak lezárt végszót. Sajnálatos módon a tankönyv hitelességét, objektivitását teljesen tönkreteszi a műveltséganyag etnikumokról (romák és zsidók) szóló része, mely diszkriminatív, intoleráns és előítéletes megközelítésben tárgyalja a vizsgált témát. (1)

A leckék rövid, tájékoztató, tényközlő szöveggel kezdődnek, melyet bőséges szemelvényanyag követ. A válogatott szemelvények sokrétűek (versek, bölcsességek, ismeretközlő szövegek) érdekesek és a gyermekek életkori sajátosságaihoz igazítottak. A szövegfeldolgozás hatékonyságát kérdések, feladatok, önismereti és szituációs játékok segítik. A fontosabb fogalmakat az egyes leckék végén, vastagon szedve kiemelik és a kislexikonban röviden megmagyarázzák. A tankönyv képanyaga gazdag és sokrétű. A könyv nyomdatechnikailag jól szerkesztett (kiemelések, képek elhelyezése, betűméret, áttekinthetőség). Az összekötő, tájékoztató, tényközlő szövegekben ugyanakkor a vastagon kiemelt fogalmak, esetenként mondatok nem konzekvensen érvényesülnek a könyvben (néhol talán túl sok, máshol kevés, megint máshol semmi). Kevés a bűvárkodásra, önálló ismeretszerzésre irányuló feladat. A könyv teljes ismeretanyaga osztályfőnöki órákon, két év alatt (7–8 évfolyamon), önálló modulként (heti 1 órában) egy év alatt feldolgozható. A 7. osztályos kerettantervi követelményekhez igazodik, jelentős részét lefedi.

*

„Emberismeret és etika” (Szerk: *Beran Ferenc*, Szent István Társ, Budapest, 2002). A középiskolák 11. évfolyamára készült tankönyv a szerzők hitvallása szerint: az emberi együttélés alapvető normáira, a tolerancia (keresztényi felfogásban), a türelem gyakorlására, a sokféleség, a demokrácia, továbbá a közös erkölcsi értékek elfogadására nevel. A katolikus szemléletben íródott tankönyv minden lapját átjárja a felebaráti szeretet, a humanitás és a

személyiség tisztelete. A könyv az erkölcsi értékek bemutatásán túl fontosnak tartja, hogy a hétköznapi élet példáin, értékütközéseiben keresztül ismerjék meg a tanulók a mindennapi élet erkölcsi dilemmáit, problémahelyzeteit, elsősorban azért, hogy különböző élethelyzetekben képesek legyenek a felelős döntéshozatalra és a kínálkozó lehetőségek közül a számukra legelfogadhatóbbat válasszák.

A könyv szerkezeti felépítése világos, jól áttekinthető, könnyen használható. A könyv főbb részei: embertan, az erkölcsi cselekvés feltételei, perszónális etika kérdései, szaktetikák. A könyv 11 fejezetből és 37 részből áll. Az egyes részek felosztása a tanórákhoz igazodik. Minden fejezetet más-más szerző írt, de ügyeltek arra, hogy tartalmilag és formailag a tankönyv egységes legyen. Az ismeretanyag könnyebb elsajátítását – az egyes témák tárgyalása után található – összefoglaló kérdések és ajánlott irodalom segíti. A könyv végén névtár található, mely röviden bemutatja – a tanulók számára kevésbé ismert – tudósok, gondolkodók, filozófusok, irodalmárok, teológusok legfontosabb etikai tanításait. A könyv stílusa világos, érthető, életből vett példái líraiak, érdekesek és ember szeretettel tükröznek. Az egyes témakörökhez válogatott szemelvények (próza, lírai), bölcs mondások, ismeretközlő szövegek életszerűek és hitelesek. Jól illeszkednek a tanulók életkori sajátosságaihoz.

A tankönyv a fontosabb fogalmakat, esetenként egyes mondatokat – az adott szövegek környezetben – vastagon szedetten kiemeli, ez a kiemelés azonban nem mindenhol érvényesül következetesen. Nem kellően összehangolt, hogy az egyes fejezeteknél ki és mit akart kiemelni (fogalmak, etikai kategóriák, fél vagy egész mondatok stb.). A könyv esztétikai, nyomdatechnikai kivitelezése visszafogott, puritán, jól áttekinthető a képek mondanivalója, eszmeisége harmonikusan illeszkedik az adott szövegek környezethez. Minden kép fekete-fehér, szándékosan kerül a szerkesztő a hivalkodást. Némely kép alatt sajnós nincsen képaláírás, vagy esetenként a szövegben „elrejtve”, utalásszerűen talál-

ható csak meg. Nyomdatechnikailag talán szerencsésebb lett volna, ha a szemelvényt nem kisebb betűmérettel, hanem esetleg árnyékolva vagy más betűtípussal szedik, ebben a formában kicsit zavaró a szemelvény. Az ajánlott irodalom (könyvek, filmek, zenei anyag) korszerű. A kérdések elsősorban a tényanyagra és a hozzá kapcsolódó mindennapi életvilágra vonatkoznak. Kevés a beszélgetésekre, vitára, önreflexióra irányuló kérdés és csoportos feladat, továbbá az érdeklődést felkeltő kutató-gyűjtő munka. A keresztény szellemiséget képviselő tankönyv metodikája a klasszikus pedagógia hagyományára és értékrendjére épít. A gimnáziumi kerettantervi követelményeket teljes egészében lefedi, műveltséganyaga ehhez igazodik. Világos, közérthető nyelvezete, emberközpontú szemlélete, mértéktartó visszafogottsága, igényesen válogatott kép- és szemelvényanyaga miatt igen könnyen és jól használható nemcsak felekezeti, hanem bármely világi iskolában!

*

Kamarás István – Vörös Klára: „Embertan: Munkáltató tankönyv” (ELTE ÉKP, Közp. – Nodus, Budapest, 1996–2001. 1. kötet 10–13 éveseknek, 2. kötet 13–14 éveseknek, 3. kötet 15–18. éveseknek.) ANAT-ban, a kerettantervben és az ÉKP-programban szereplő, emberismerethez kapcsolódó munkáltató jellegű tankönyvcsalád szerkezeti felépítése egységes képet mutat, lélektani, szociológiai, filozófiai, pszichológiai, biológiai, antropológiai nézőpontból közelíti meg az egyes etikai témaköröket. Műveltséganyaga az alábbi főbb témaköröket tekinti át: ember és az állat, test és lélek, az ember és a másik ember, társadalom és kultúra, nemiség és szerelem, házasság, értékrendek és erkölcsök, boldogulás és boldogság, az átlépő ember. Ismeretanyaga korszerű, nyitottan tudományos, nem közöl állásfoglalásokat, többféle nézetnek, véleménynek teret enged. A rendkívül szellemes felépítésű és gondolatgazdag szövegezésű tankönyvcsalád metodikája izgalmas keretjátéokra épül: távoli bolygóról érkező értelmes lények ismerkednek az emberrel: a

természeti környezetet kedvelő, racionalista-materialista Bióka, a tőprengő Filóka és az újító lelkületű Ötlike. Az ő feladatuk a Föld nevű bolygó felfedezése és az emberi világ megértése. Az egyes fejezetek feldolgozási módja mindhárom könyvben nagyjából egységes. Az úrlények rövid bevezető, vitaindító, véleménynyilvánító párbeszédével kezdődik, majd az ezt követő kérdések, feladatok alapján történik az ismeretanyag feldolgozása. A nyitott kérdések, feladatok gondolkodásra, tőprengésre készítetik a tanulókat.

A tankönyv írói az etikai problémákat komplex módon, többdimenziós megközelítésben, humanista és pluralista szemléletben mutatják be. A feladatok jelentős része önművelésre, önálló információszerzésre, könyvtári kutató-gyűjtő munkára ösztönzi a tanulókat. Az egyes témakörök feldolgozása változatos módszerekkel és munkaformákkal történik. A gyermekek életkori sajátosságaihoz igazodik a sokféle és igényes forrásból szerzett ismeret (művészet, irodalom, társadalom, gazdaság, felnőttek világa, saját élmények stb.) ezek megmozgatják a fantáziájukat és kellőképpen motiváló hatásúak. A tanulók a megszerzett ismereteket elemzik, összevetik, ütköztetik, összefüggéseket keresnek, továbbá következtetéseket vonnak le belőlük. Gondolkodásukra, érzelmeikre, reflektívitásukra hatással vannak a feladatok, amelyek segítik kialakítani saját véleményüket. Külön erénye a könyvnek, hogy folyamatosan kíváncsi a gyermekek véleményére. Sokféle tanulási módszerrel aktivizálja a tanulókat. A tanulók nemcsak passzív szemlélői, hanem aktív részesei a felvetett problémáknak, lehetőségük van a saját véleményük kimondására, ezáltal erősödik önbizalmuk.

Esztétikai szempontból nézve: mindhárom könyv címlapja igényes kivitelezésű, a fedőlap illusztrációi filozófiai értelemben utalnak a tartalomra. A képanyag (ábrák, táblázatok, fotók, műalkotások, karikatúrák stb.) gondosan válogatott, szervesen kapcsolódik az ismeretkörökhöz, az egytől egyig fekete-fehér képek nyomdai minősége viszont gyenge. Az egyes leckék

feldolgozását segítik a különböző feladattípusokat szimbolizáló jelek (ikonográfia), hiányossága a könyvnek, hogy e jeleket nem magyarázza meg, ezért eltérő értelmezésük is lehetséges. A fogalom megértést segítik a lábjegyzetek. Tipográfiai, nyomdatechnikai szempontból a könyv jól tagolt, áttekinthető, világos szerkezetű, talán a fontosabb etikai fogalmakat, értelmezéseket az egyes szövegrészekben vastagítással ki lehetett volna emelni. A tankönyvcsalád műveltséganyaga szervesen illeszkedik a NAT és a kerettantervi követelményekhez, ezekkel kompatibilis.

A munkáltatásra épülő tankönyvcsalád a korszerű pedagógiai elvárásoknak maximálisan eleget tesz: gondolkodásra, állásfoglalásra, önreflexióra, toleranciára, önálló kutatásra, gyűjtőmunkára ösztönzi a tanulókat, ezáltal motivál, aktivizál és sokoldalúan fejleszt. Az igényes és széles látókörű tankönyvcsalád elsősorban azoknak a tanulóknak nyújt élményszerű tanulást, akik fejlettebb szókincssel, sokoldalú érdeklődéssel, önálló véleményalkotási képességgel, megfelelő vitakultúrával rendelkeznek. A hagyományos pedagógiai kultúrához szokott tanárok egy része nehezen tolerálja a tanulói képességek (kompetenciák) fejlesztésére irányuló értékközvetítő és képességfejlesztő módszert, mivel számukra idegen e pedagógiai attitűd, mely sokkal több tanórai felkészülést igényel. A tankönyv nyitott, toleráns megközelítésben reflektál az etikai problémákra, és sokrétű filozófiai, pszichológiai, szociológiai, antropológiai, ökológiai stb. ismeretet kíván az etikát tanító tanártól. A műveltséganyag heti egy órában, önálló órakeretben vagy integrált formában illeszthető a helyi tantervhez.

*

Kamarás István: 'Erkölcsstan a középiskolák 11. évfolyama részére' (Krónika Nova, Budapest, 2001). (2) A NAT és a kerettantervi követelményekhez igazodó középiskolai tankönyv az emberrel és viszonylataival foglalkozik. A műveltséganyag feldolgozása során a tanulók megismerik az emberi viselkedés, kiváltképpen

a személyes döntés biológiai, lélektani, szociológiai, politológiai, kulturális-antropológiai alapjait, valamint filozófiai és teológiai megközelítéseit. A különböző etikai problémák tanulmányozásakor a tanulók szembesülhetnek az emberi élet sokféle területének erkölcsi dilemmáival. Megismerik az alapvető értékeket, normákat, törvényeket, az erkölcsi alapelveket és a különböző erkölcsi felfogásokat. Az embertudományokat és az etikát ötvöző tankönyv elsősorban leíró és normatív megközelítésben kínál támpontot a tanulóknak az erkölcsös cselekvéshez. Nem sztereotip válaszokat és mindentudó recepteket kínál a diákoknak, hanem egyfajta fogódzót nyújt a helyes erkölcsi cselekvés megtalálásában, olyan formában, hogy a tanulóknak maguknak kell a helyes válaszokat megkeresniük a felmerült erkölcsi dilemmákra és kérdéses élethelyzetekre. A könyv pluralista szellemisége nyitott a különféle életformák, értékrendek és világnézetek iránt. A műveltséganyag egyfelől a világvallások etikáiból, másrészt a nem vallási alapú, világi humanistáknak nevezett etikákból merít. E nyitottság etikai norma, alapérték az állami oktatásban, ez azonban nem jelenti a különféle erkölcsi rendszerek egyenlősdijét.

A tankönyv előnyben részesíti a zsidó-görög eredetű keresztény európai hagyományt, melyre mai erkölcsi rendszerünk jelentős része épült, szemben azokkal, amelyek nem gyökereztek meg a mai európai kultúránkban. A tankönyv műveltséganya korszerű, az embertudományok új kutatásainak eredményei beépülnek a tananyagba. Komplex és sokdimenziós megközelítésű, a diákoktól fokozott aktivitást követel, a részben párbeszédes formában megírt passzusokban nem ad kész választ, de körvonalazza azokat. A tankönyvben nincsenek konkrét feldolgozásra szánt források, csak rövid bölcsességek és versrészletek. Az ajánlott forrásokat a könyvhöz készült szöveggyűjtemény tartalmazza. A könyv az emberi kapcsolatok világának hiteles bemutatására törekszik, segíti a társadalmi együttélés normáinak elsajátítását, gazdagítja a tanulók önismeretét és

megismertet a helyes magatartás alapelveivel. A tankönyv pedagógiai filozófiája önálló gondolkodásra, véleményformálásra és állásfoglalásra készíti a tanulókat. A tanulók különböző tanulási helyzetekben érzékelhetik, esettanulmányok feldolgozásával átélhetik azokat a fontos erkölcsi normákat és értékdilemmákat, melyek későbbi életükben lehetővé teszik a világban való eligazodást.

A tankönyv nyelvezete nem könnyű, rengeteg az idegen kifejezés és ismeretlen fogalom, mely esetenként lelassítja a tananyag feldolgozását. Nyomdatechnikai szempontból jól szerkesztett, áttekinthető, lábjegyzetekkel ellátott taxonomizált szövegkörnyezet jellemzi. Nincsenek benne illusztrációk (képek, ábrák, fotók, diagramok stb.), ez nehezíti a műveltséganyag feldolgozását. A sokdimenziós megközelítésű tudományos ismeretanyag igényes feldolgozása – heti egy órában – csak hiteles etikanitási praxissal rendelkező tanárral és az átlagosnál jobb képességű tanulókkal lehetséges. A tankönyv adaptációja – a tanár részéről – alapos pedagógiai tervezőmunkát követel.

*

E rövid prezentációból is kiderül, hogy ahány szerző, annyiféle megközelítésben értelmezi a korszerű tankönyv dimenzióit. Természetesen nagyon fontos a hatékony

pedagógiai alapozású, toleráns, plurális és humánus értékvilágú taneszköz, de ennél is fontosabb a profi pedagógiai praxissal rendelkező etikanitár, aki a különböző színvonalú tankönyvek hiányosságait presztízsével, individuálpedagógiai attitűdjével és hiteles éthoszával korrigálni tudja.

Jegyzet

(1) Javasoljuk, hogy azok az iskolák, melyek ezt a tankönyvet használják, az etnikumokról szóló fejezetet teljes egészében hagyják ki és hiteles, korrekt megközelítésben – saját interpretálásukban – átírva dolgozzák fel. A korrekció elvégzése az iskola és az etikanitár közös felelőssége!

(2) A filozófus-szakértő, valamint a *Vallás és erkölcs* című fejezet társszerzője: Gáspár Csaba László.

Irodalom

Nemzeti Alaptanterv. (1995) MKM, Budapest. 7–19., 91–117.

Nemzeti Alaptanterv. (2003) OM, Budapest 9–16., 63–72.

A középfokú nevelés – oktatás kerettantervei. (2000) OM, Budapest. 90–93.

Katona Tamás (2000, alk. szerk.): *A történelemtanítás gyakorlata.* Nitkk, Budapest. 75–78.

Homor Tivadar (2000, szerk.): *Etika ajánló bibliográfia.* OM, Budapest. 3–4.

Homor Tivadar

*tanár, főiskolai oktató, Szabadhegyi
Közoktatási Központ, Győr*